

موضوع: نفس و قوای انسان و رابطه ی آن با جنسیت

استاد راهنما: خانم سمیه شریفی

گردآورنده: خانم آزاده علی بیگی

اسلام آباد غرب، کرمانشاه

سال 1404- فروردین ماه

عنوان:

نفس و قوای انسان و نسبت آن باجنسیت

چکیده: بحث پیرامون نفس انسانی، قوای آن و ارتباطش با جنسیت، موضوعی پیچیده و چند وجهی در فلسفه، روانشناسی، جامعه شناسی و الهیات است. نفس، به عنوان جوهر انسان، تعریف واحدی ندارد؛ برخی آن را مجرد و برخی پدیده‌ای ذهنی-جسمانی می‌دانند. قوای انسانی شامل عقلانی، غریزی و حیوانی است که برخی فطری و برخی اکتسابی‌اند.

رابطه نفس و جنسیت محل مناقشه است. برخی جنسیت را صرفاً ویژگی جسمانی بی‌ارتباط با نفس میدانند، اما برخی دیگر تاثیر آن را بر جنبه‌های مختلف نفس، از شخصیت و رفتار تا توانایی‌های ذهنی، از طریق عوامل زیستی و اجتماعی-فرهنگی مطرح میکنند.

دیدگاهها در این زمینه متفاوتند؛ برخی تفاوت‌های بنیادی بین زن و مرد بر اساس نفس و قوا قائلند و برخی بر شباهت‌های اساسی تاکید دارند. تحقیقات بیشتر برای درک جامع‌تر این موضوع ضروری است. مطالعه آثار تخصصی در حوزه‌های مرتبط برای فهم عمیق‌تر این موضوع پیچیده حیاتی است.

کلید واژه:

نفس، جنسیت، قوای انسان، نفس انسانی

مقدمه: پرسش از ماهیت انسان، همواره از جمله مسائل اساسی در فلسفه و علوم انسانی بوده است. در این راستا، شناخته "نفس" و "قوای انسانی"، به عنوان عناصر اساسی در تعریف هویت و تجربه انسانی، حائز اهمیت فراوان است. اما این شناخت بدون در نظر گرفتن تاثیر عمیق "جنسیت" بر تمام ابعاد وجود انسان، ناقص و ناکامل خواهد بود. این مقاله، با رویکردی تلفیقی از دیدگاه‌های فلسفی و علمی، به بررسی نسبت پیچیده میان این سه عنصر_نفس، قوای، انسانی و جنسیت پرداخته و در صدد ارائه تصویری جامع‌تر از انسان خواهد بود.

«نفس و قوای انسان و نسبت آن با جنسیت»

معنای لغوی نَفْس :

جان، روح، روان و نشان‌دهندهٔ زنده بودن است¹. واژه نَفْس در کتاب‌های لغت، بیشتر به معنی ذات و حقیقت شی آمده است

نفس در علوم اسلامی و قرآن:

جهت‌دهنده حرکت و اندیشه انسان شناخته می‌شود و بسیاری از کردارها و رفتارهای انسان به پیروی از نفس او شکل می‌گیرد. در قرآن به چهار گونه نفس انسانی اشاره شده است:

الف) نفس اماره: «روان فرمانگر»

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَجِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ (۵۳) (سوره یوسف)

نفس اماره انسان را به سوی کارهای زشت هدایت میکند.

ب) نفس لوامه: «روان سرزنشگر»

وَلَا أَكْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ [2] (سوره قیامت)

نفس لوامه انسان را به خاطر اعمال زشتی که مرتکب میشود، سرزنش میکند. از این نفس به وجدان تعبیر شده است که بر اثر تکرار کردارهای زشت و گناهان، این نفس کارکرد خود را از دست میدهد

ج) نفس ملهمه: «روان الهام گیرنده»

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا [7] فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا [8] (سوره شمس)

نفس ملهمه نوعی پیوند میان انسان و عالم غیب است و از عالم غیب به آن الهام میشود

¹ لغتنامه دهخدا،

تقوا معیار اصلی کرامت انسان: زن و مرد گرچه دارای تفاوت های تکوینی، جسمی و روحی متعددی هستند و این اصل در قرآن و روایات و علم تجربی هم به وضوح مشخص شده است اما این اختلافات فی حد نفسه موجب تفاوت ارزشی نمی شود یعنی مرد مثلاً به خاطر تعقل یا قدرت بدنی بیشتر با ارزش تر از زن نیست یا اینکه زن به دلیل داشتن عاطفه و زیبایی بیشتر برتر از مرد نیست آنچه مهم است عمل خوب و بد و نیت آن است آنچه ارزش واقعی و ذاتی دارد تقوا و پرهیزگاری است که چه در مردان چه در زنان موجب کرامت بیشتر است

گوناگونی راه های کمال: زن و مرد هر دو دارای شخصیت انسانی هستند و برای نیل به سعادت و کمال نهایی یعنی قرب الی الله آفریده شده اند دقت در متون دینی نشان میدهد که خداوند از جهت تکوینی و تشریعی شرایطی را پدید آورده که زن و مرد هر کدام متناسب با طرافت و ظرفیت و امکانات خویش راه سعادت را بپیمایند گرچه هدف واحد و مشترک است اما راه های رسیدن به کمال با توجه به امکانات و وظایف زن و مرد در مواردی متفاوت است.

مقام و کمال انسانی: مطلب دیگری که در معارف دینی روی آن تاکید شده است مقام و کمال انسانی است هدف تربیت بله که باید به سمت آن حرکت کرد از مهم ترین مباحث در زندگی انسان است انسان ها در اینکه چه قله ای را برای خود در نظر داشته باشند تفاوت های فراوانی با یکدیگر دارند برخی دنیا را هدف خود قرار داده اند برخی به بهشت و جهنم نسیه و برخی به بهشت و جهنم نقد فکر می کنند برخی دیگر کمالات روحی و علم غیب را جستجو می کنند در این میان برخی به خود خدا و به لقای او می اندیشد هر یک از هدف ها و قله ها برنامه های متفاوتی در زندگی دنیا به دنبال داشته و افق دید و جهت دهی خاصی را در مقابل انسان باز می کنند اگر انسان به هدفهای میانی دل ببندد در همان نقطه متوقف شده و بیش از آن پیش نمی رود یکی از ارزشمندترین هدایای انبیا الهی این است که گفته اند ای انسان ها به کمتر از لقای الهی فکر نکنید که لقای خدا به معنای عبودیت است و عبودیت با تمرکز بر نیت و اخلاص حاصل می شود همین نکته به ظاهر صادق فضایی بسیار متفاوت در زندگی مومن ایجاد می کند. مروری بر قوای وجودی انسان وقتی بچه به دنیا می آید حواس پنج گانه او فعال می شود به تدریج دریافتهای حسی گوناگون را در وجود خود ذخیره کرده و مرتبه خیال وی فعال می شود خیال عبارت است از مجموعه ای از تصاویر که در حافظه ذخیره شده و مورد تجزیه و ترکیب قرار می گیرد به عنوان مثال می توانیم یک تصویر از شیر و یک تصویر از گرگ در حافظه خود ذخیره کرده و با ترکیب سر شیر و بدن گرگ در قالب یک تصویر جدید خیال پردازی یا به تعبیر دیگر خیال یافی کنیم انسان آهسته آهسته توانمند شده و از مرتبه خیال فراتر رفته و به مرتبه عقل می رسد در این مرحله مفاهیم غیر حسی که فاقد شکل و تصویر است از طریق تفکر و استدلال مورد فهم قرار می گیرد

در عرصه تربیت باید سعی کرد از همه ابزارها استفاده کرد همچنین باید تلاش کرد که روند تربیت با روند رشد تکمیلی انسان ها همگام باشد گاهی فکر می کنیم به واسطه اینکه بخواهیم معارف فرامادی را به مخاطب آموزش بدیم کاری به قوه خیال نداشته و باید مستقیماً به

سراغ مسائل عقلی صرف و بحث و گفتگوی علمی رفت اما این روش صحیح نیست اولاً هنوز قوه عقل در برخی از افراد فعال نشده است برای مخاطبینی که عمدتاً در دنیای خیال خود به سر می برند باید سعی کنیم محتوای آموزشی را در همین سطح ارائه کنیم نفس انسان از بعد ملکوتی اش نفخه ی الهیه است که در سیر صعود به مقام نفس مطمئنه و راضیه و مرضیه می رسد و تا آن جا بالا می رود که به مرتبه قاب قوسین او ادنی مشرف میشود 47 چنان که قرآن می فرماید (ثُمَّ دَنَا فَتَنَلَىٰ ۚ نَجْم - 8) (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۚ نَجْم - 9) سپس نزدیک شد و بسیار نزدیک شد تا در مقام تمثیل فاصله او به اندازه دو کمان یا کمتر بود و از بعد ناسوتی اش تا آن جا سقوط می کند که می فرماید (... أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلَّ ۖ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ۚ اعراف - 179) آنها همچون چهارپایان اند بلکه گمراه تر و آن قدر پست می گردد که می فرماید (ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۚ تین - 5) سپس او را به پایین ترین مرحله بازگردانیم این مجموعه به ظاهر کوچک به حدی بزرگ و وسیع است که جمیع عوالم وجود را در خود جمع کرده آن گونه که می فرماید 48 دوی تو در وجود خودت نهفته است و تو نمی فهمی بیماری ات نیز از خودت سرچشمه گرفته و تو نمی بینی و تو فکر می کنی که موجود ضعیفی هستی در صورتی که جهانی بزرگ در وجود تو پیچیده شده است و تو آن کتاب درخشانی هستی که با حروف آن پنهان ها آشکار می گردد بنابراین تو نیازی نداری که از بیرون دایره وجودت از سرنوشتت چیزی بگوید

همه دردها از تو، خود نبینی ***** همه نسخه ها در تو، خود نخوانی

تو یک لفظی اما طلسم عجائب ***** دریغا که معنای خود را ندانی

در این ذره بنهفته کیهان اعظم ***** چو در سیم تار مغنی اغانی

تویی آن کتاب مقدس که در وی ***** نوشته همه رازهای نهانی

به گنجینه آفرینش ببینیش ***** کدام است گنجی بدین شای گانی

زمین و زمانی برون از تو حاشا ***** تو جان جهان هستی و جاودانی

تو انسانی و خود خدا در تو مخفی ***** ملک در تو محو و فلک در توفانی 49

نتیجه گیری:

رابطه نفس و جنسیت چندبعدی است و نمی توان آن را صرفاً به عوامل زیستی یا فرهنگی تقلیل داد. تأکید بر «فطرت مشترک انسانی» در کنار پذیرش تنوع تجربیات جنسیتی،

47 کتاب نقطه های آغاز در اخلاق عملی تألیف آیت الله محمدرضا مهدوی کنی

48 اشعار منسوب به حضرت علی علیه السلام دیوان منسوب به حضرت علی علیه السلام چاپ سنگی تبریز 1270-ص 39

49 کلیات دیوان مرحوم شهریار ج 5-ص 246

رویکردی متعادل به شمار می‌رود.

منابع :

1 - قرآن کریم

1 - ابو علی سینا_ النفس من کتاب الشفاء_ انتشارات بوستان کتاب_ بیجا بیجا

2 - ابن بابویه_ محمد بن علی_(شیخ صدوق)_ ۱۳۴۳_ من لا یحضره الفقیه_ ج ۴_ تهران: دارالکتب الاسلامیه

3 - آملی_ محمد تقی_ ۱۳۷۴_ درر الفوائد تعلیقہ بر شرح منظومه_ قم_ موسسه دارالتفسیر

4 - امام علی (علیه السلام)_ نهج البلاغه_ خطبه ۴

- 5 - پاینده_ ابولفضل_ نهج الفصاحه
- 6 - حرعاملی_ محمد بن حسن_ وسائل الشیعه_ ج ۱۵_ قم : مؤسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث
- 7 - خامنه ای_ سیدعلی_ بیانات ۱۴/۱۰/۱۳۹۰
- 8 - خمینی_ روح الله_ شرح دعاء السحر_ ۱۳۸۶_ مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
- 9- _____ روح الله_ تقریرات فلسفه امام خمینی_ ۱۳۸۵_ ج ۳_ تهران_ مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
- 10 - _____ روح الله_ ۱۳۸۷_ کتاب جایگاه زن در اندیشه امام خمینی رحمة الله علیه_ مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)
- 11 - سترگ_ طاهره_ ۱۳۹۶_ حقوق معنوی زوجه و رابطه آن با مودت و رحمت_ حوزه علمیه قم. مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران. مرکز نشر هاجر
- 12 - سعیدی_ گل بابا_ ۱۳۸۷_ فرهنگ جامع اصطلاحات عرفانی ابن عربی – تهران : انتشارات زوار
- 13 - شیرازی_ صدرالدین_ ۱۹۹۹_ الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاربعة_ ج ۸_ بیروت دار احیاء التراث الغربی
- 14 - صدوق_ محمد بن علی_ من لایحضره الفقیه
- 15 - _____ محمد بن علی_ الامالی
- 16 - _____ محمد بن علی_ معانی الاخبار
- 17 - طباطبایی_ سید محمد حسین_ نهایه الحکمه_ ۱۴۲۲_ قم_ مؤسسه نشر اسلامی
- 18 - طبرسی_ حسن_ مشکات الانوار فی غرر الاخبار_ بی جا_ بی تا
- 19 - طوسی_ ابوجعفر محمد بن حسن_ الغیبة
- 20 - طبیب_ عبدالحسین_ اطیب النیان
- 21 - کریمی_ حمید_ زن و مرد، تشابه، تساوی، تناسب_ فصل اول تفاوت های زن و مرد در قرآن و روایات

22 - کلینی_ محمد بن یعقوب_ الکافی_ ج ۵

23 - مجلسی_ محمدباقر_ بحارالانوار

24 - مرتضوی_ ضیاء_ ۱۴۰۰_ دانشنامه امام خمینی_ ۴_ ج_ تهران - ایران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
(ره)

25 - مصباح یزدی، محمدتقی، شرح جلد هشتم اسفار اربعه_ ۱۳۷۷_ ج ۱_ ص ۷۸-۷۹، قم_ انتشارات موسسه آموزشی
پژوهشی امام خمینی.

26 - مهدوی کنی_ محمدرضا_ نقطه های آغاز در اخلاق عملی

27 - نوری_ حسین بن محمد تقی_ مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل